

vasoltak: a 18. sz. közepétől a 19. sz. második harmadának végéig, az 1880-as évektől a felszabadulásig), ezek elfogadása azonban nem látszik valószínűnek, mivel az időben hozzánk közelebb eső korokban a differenciáló jegyek jobban előtűnnek, mint az egybefoglalók. (Így van ez természetesen a politikai és társadalomtörténetben is.)

A *Kézikönyv* első két kötete meggyőzően alkalmazta az egymás mellett futó korszakokat. Kérdés, a későbbiek folyamán nem lehetne-e ezzel a megoldással élni. Ez is módot adna hosszabb életpályák egy korszakba való illesztésére. Azt hiszem azonban, ez nem járható út. A kolostori irodalom és az udvari reneszánsz s a régebbi irodalom több más jelensége is egymástól szinte teljesen elszigetelve élt egymás mellett, az irodalmi élet egységesedése azonban kizárja az ilyen jellegű szimbiózist. Aligha van jobb megoldás, mint amit a *Kézikönyv* is alkalmaz: utalásokkal felszínen tartani a részletesen az előbbi korban tárgyalt, de az utóbbiba is átnyúló anyagot. Ez a megoldás képes a változás és a folytonosság dialektikus egységét is érzékeltetni.

SZABAD GYÖRGY

Roppant teljesítmény, a társtudományok művelői számára máris kivételesen hasznosnak bizonyult munkaeszköz *A magyar irodalom története I–VI.*, amelynek megjelenését okkal tekintim majd nevezetes eseménynek legújabbkori művelődéstörténetünk eljövendő kutatója. Irodalmunk periodizálódásának felismerését azonban inkább tartalmával, mint módszerével segíti elő.

Értékekben olyannyira bővelkedő kiadványunk jellegénél fogva általában nem volt, nem is igen lehetett érvényesítője valamiféle periodizációs következetességnek, így annak számonkérését szinte méltánytalanságnak érezném. Jellegét olyan

műfaji kettősség határozza meg (ennek indokoltságáról, esetleg vitathatóságáról szólni nem ide tartozik), amely bizonyos fokig eleve ellentmond bármilyen periodizációs alapelv (sőt alapelvek) gyakorlati érvényesülésének. Kiadványunk túlnyomó részében ugyanis szintetizáló fejezetekkel körülölelt kismonográfiákat találunk. Az első két kötetben még a szintetizáló fejezetek vannak túlsúlyban (és nem véletlenül jórészt összhangban is az alkalmazott periodizálási szempontokkal), a további négy, immár nagy irodalmi egyéniségekben bővelkedő korszakokat tárgyaló kötetben viszont az alkotók portrészorozatai. A felgyorsuló fejlődés azonban az újabb korszakokban a periódusváltás ütemét annyira felfokozza, hogy az életművek jó része nem fér el egy-egy periódus keretei között. A műfaji kettősség viszont oda vezet, hogy az erősen csökkenő terjedelmű és némileg változó funkciójú szintetizáló fejezetek követik ugyan az alkalmazott periodizálási elveket, de az anyag oroszánrészét hordozó monografikus fejezetek csak meglehetősen esetlegességgel.

Nem vitatva most 1841, ill. 1849 irodalmi alkorszak-, ill. korszakhatáráként érvényesítését, csak példaként utalok a műfaji kettősségből fakadó ellentmondás következményeire, így a teljes Vörösmarty-életmű sokoldalú elemzésének az 1825–1841 közötti fejezet keretei közé kerülésére, ill. mindarra — a kitűnő előadás által sem teljesen műasztható nehézségre —, amivel Arany János munkássága egészének a Világost követő korszakba foglalt tárgyalása jár. Jórészt hasonló okra vezetnető vissza, hogy a *Nyugat* ellenfelei vagy az 1905-öt megelőző, vagy az 1919-et követő periódusban kapnak helyet. Így Adyék küzdelme velük — egy rövid szintetizáló alfejezet szűk lehetőségein kívül — a vissza- és előreutalások mesterséges, s nem az azonos periódus természetes keretei közé kerül. Ugyanakkor a remekbeszabott Babits- és Móricz-tanulmányok itt tárgyalják hőseik második világháború alatti munkásságát is, megelőzve ezzel az első világháború irodalmával foglalkozó szintetizáló fejezetet. Nem szaporítom tovább a példákat, amelyeknek a felidézése pusztán annak alátámasztására szolgált, meny-

nyire a kiadvány műfaji kettősségének következménye az általa megoldatlanul hagyott periodizációs problémák jórésze.

Óriási anyagával, a folyamatok mélyére tekintő elemzéseivel és az irányukat felismertető szintetizáló tanulmányok sorával kiadványunk ugyanakkor minden eddiginél szilárdabb alapot teremtett a magyar irodalom tényleges szakaszolódásának felismertetésére. Feltehetően nem kevésbé ösztönzése nyomán is látnak majd napvilágot irodalmunk periodizálásának olyan új, konkrét munkálatai, amelyek annak idején lehetőséget nyújtanak más kutatási területek munkásainak is az állásfoglalásra. Az alapelvek irodalomtudományon belüli formálódásának időszakában egyetlen kérdéshez szeretnék hozzászólni csupán és ez, a stílusirányzatok szerinti szakaszolásé.

Megítélésem szerint, amint a köztörténeti folyamat periodizálódását alapvetően meghatározó gazdasági-társadalmi fejlődésben végbemenő változást legtöbbször a felszínen jelentkező politikai fordulat teszi az adott vonatkozásban megragadhatóvá, úgy jelzi, jelezheti az irodalmi folyamat szakaszolódását meghatározó tényezők mélyáramában bekövetkező elmozdulásokat a stílusirányzatok váltakozása. Példaként hadd hivatkozzam a sokat vitatott romantikára. Másutt* — sok vonatkozásban Szauder Józseffel és Zádor Annával összhangban — már utaltam arra, mint vág egybe a romantikának nem csak az 1830-as, 1860-as évekre tehető uralmi periódusa a polgári átalakulásért és a vele szoros kölcsönhatásban álló nemzeti önrendelkezésért folytatott küzdelem főkorszakával, hanem 18. század végi tűnékeny jelentkezése, ill. a 19. század harmadik negyedében a felívelését követő sajátos deformálódása egyfelől a polgárosodásért és önrendelkezésért vívott küzdelem 1790-es évekbeli előjátékával, másfelől — az abszolutizmus idején, majd a kiegyezés nyomán — a feudalizmusból a kapitalizmusba vezető átmenet jelentős társadalmi és nemzeti kérdéseit megoldatlanul a mélybe fojtó lezárulásával. Nem részletezve a másutt már elmondottakat, csak arra szeretnék

* *Művészettörténeti Értesítő*, 1967, 16–17; *Századok*, 1967, 194.

utalni még, ugyancsak e példa kapcsán, hogy — megítélésem szerint — a stílusirányzatok alapján történő szakaszolás indokoltságát nem gyengíti eleve stílusirányzatok párhuzamos érvényesülése, sőt tekintetbevételük a periodizálást még történetibbé is teheti.

Időben előrehaladva mind általánosabbá válik a stílusirányzatok egyidejűsége. Ilyenkor — úgy gondolom — a periódus, alperiódus határait éppen az egymással ütköző, vagy — és az sem példa nélküli — az egymással korrelációs viszonyban levő stílusirányzatok együttállásának mikéntje, ill. változásai határozhatják meg. Irodalomtörténészek számára nyilvánvalóan közhely, hogy a romantika általában más stílusirányzatokkal egyidejűen érvényesült. Ha az anyag elemzése arról győzné meg végleg irodalomtörténészeinket, hogy indokolt „a romantika korszaka” periódus elismerése, úgy nyilván aszerint állapítanak meg az alperiódusokat, mikor jellemzi a romantikát együttállása és harca az idejemúlt egyensúlyviszonyokat kifejező klasszicizmussal, mikor együttállása, sőt részleges összefonódása a realizmussal, mikor utóromantikává rákosodása, majd felszámolódása, de már az új egyensúlyviszonyokat tükröző, uralkodóvá vált s fokozatosan új stílusirányzatokkal társuló, új stílusirányzatokká differenciálódó realizmus periódusában.

A példa jogosultságát, még inkább azt, mennyire általánosítható, csak az irodalomtörténeti kutatás állapíthatja meg. Felidézése pusztán annak tanúsítását szolgálta, hogy a stílusirányzatok szerinti periodizálás koránt sincs eleve ellentmondásban a történetiség követelményével.
